

Sh. K. Shapalov¹, S. Syrlybekkyzy², N. I. Kalybekova¹,
M. B. Yunussov¹, S. E. Koibakova¹, Zh. M. Altybaev¹, S. E. Avazov³

¹South Kazakhstan pedagogical university, Shymkent, Kazakhstan,

²Caspian State University of Technologies and Engineering named after Sh. Yessenov, Aktau, Kazakhstan,

³Tashkent state agrarian university, Tashkent, Uzbekistan.

E-mail: shermahan_1984@mail.ru, nurila.kz@mail.ru, mr.saror_2010@mail.ru, arsenal_575inbox.ru

EFFECT OF BROWN RUST DISEASE ON PHOTOSYNTHETIC ACTIVITY OF SPRING WHEAT VARIETIES

Abstract. *Puccinia recondita* Rob.ex Desm. f. sp. tritici is a brown-rust of wheat that represent a wide-spread, harmful biotrophic parasite, which destroys cereal crops and *Triticum aestivum* L. varieties [1]. Disease resistance in plants reflects the presence of physiologically active substances, incompatible interaction in host plant-pathogenic agent metabolism, existence of toxic substances in plant metabolism that weaken pathogenic agent and other adverse conditions for pathogens. The high susceptibility of the summer wheat varieties to brown-rust of wheat is clearly seen in response to the pathogen's penetration into the cell. In a resistant plant cell, the cells immediately produce necrosis in the place of pathogen penetration. The abundance of crop yields depends on the efficiency of photosynthesis. The paper examines the amount of chlorophyll in the tissue of spring wheat varieties. Among the varieties under study, the following ones has demonstrated nonresistance to the disease: Almaken, Kazakhstanskaya 15, Lutescens 92, Kazakhstan early crop, MOVIR 409, D969th Stemrrsn, and Saratovskaya 29. The concentration of chlorophyll in these varieties was in the range of 0.1-41% that is significantly lower compared with its control varieties.

Keywords: brown rust, spring wheat, photosynthesis activity.

Introduction. *Puccinia recondita* Rob.ex Desm. f. sp. tritici is a brown-rust of wheat, which rapidly spreads to several hundred meters by the air flow and represent a fungus disease excitant that cause epiphytotics in favorable conditions[1].

A comprehensive study of the selected material, the replacement of inefficient ones with the effective ones will reduce the incidence of the disease and prevent epiphytotics, and limit environmental pollution by chemicals [2-4]. Disease resistance in plants is connected with the presence of physiologically active substances, incompatible interaction in host plant-pathogenic agent metabolism, existence of toxic substances in plant metabolism that weaken pathogenic agent and other adverse conditions for pathogens. The high susceptibility of the summer wheat varieties to brown-rust of wheat is clearly seen in response to the pathogen's penetration into the cell. In a resistant plant cell, the cells immediately produce necrosis in the place of pathogen penetration. The abundance of crop yields depends on the efficiency of photosynthesis. The process of photosynthesis slows down due to half-necrosis of cells. The crop infestation by the brown rust of wheat leads to the decrease of chlorophyll amount, and reflects the chlorosis. The effect of brown rust disease on photosynthesis depends on the resistance characteristics of the varieties [5].

Research Materials and Methods. The leaves of the spring wheat varieties damaged by the brown rust of wheat has been used as research material.

Research experiments on the photosynthesis pigment of spring wheat varieties damaged by *Puccinia recondita* f. sp. tritici fungus has been conducted at the Department of Biology of the Kazakh State Women's University under laboratory conditions.

Research methods: The research experiments on the spring wheat varieties damaged by *Puccinia recondita* f. sp. tritici fungus were conducted. The plant leaf alcohol extract has been obtained to determine

the pigments. The obtained extracts were poured into the centrifuge test tubes and placed in the 6-7 thousand circuits for 7 minutes. The fluid from the centrifuge test tubes was brought into the same volume and the pigment amount of this extract was determined by spectrophotometric method. We determined the chlorophyll concentration in the Photometer-KFK-3 by putting the hydrophilic "a" and chlorophyll "b" in the following Vernon formula by spectrophotometric analysis.

$$C_{chlA} = 11,63 * D_{665} - 2.39 * D_{649};$$

$$C_{chlB} = 20.11 * D_{649} - 5.18 * D_{665};$$

$$C_{chl A+chl B} = 6.45 * D_{665} + 17.72 * D_{649},$$

where C represent a, b chlorophyll and carotenoid concentrations mg / l, D-wavelengths 440.5; 665 nm, The amount of carotenoids is calculated by the formula of Holm-Wettstein.

$$C_{car} = 4,695 D_{440.5} - 0.268 C_{(chl.a+chlb)}.$$

After determining the concentration of the pigment extract, the pigments in the tested material was calculated with taking into account the weight and extract amount of the investigated material (mass), by using the following formula:

$$A = C * V / P * 1000,$$

where in the concentration of pigments obtained in C-mg/L is the obtained pigment concentration; V – pigment extract volume is shown in ml; the size of pigments in plant material is shown in A-mg/g; P – weight of plant material is shown in gram.

The results of the research. In practice, the highest levels of pigment amount in different varieties of spring wheat damaged by brown rust of wheat was reflected in D939th Stemrrsn variety, where the amount of chlorophyll a is 0.290 mkg/g, chlorophyll b - 0.117 mkg/g, chlorophyll a + b - 0.409 mkg/g, carotenoid - 0.062 mkg/g; in Raxmon chlorophyll a - 0.282 mkg/g, chlorophyll b - 0.165 mkg/g, chlorophyll a + b - 0.447 mkg/g, the amount of carotenoid is equal to 0.065 mkg/g; in Arai chlorophyll a - 0.270 mkg/g, chlorophyll b - 0.117 mkg/g, chlorophyll a + b is equal to 0.387 mkg/g, carotenoid is 0.198 mkg/g; Lr-line 349 Thatcer chlorophyll a - 0.270 mkg/g, chlorophyll b - 0.069 mkg/g, chlorophyll a + b - 0.240 mkg/g, carotenoid b - 0.053 mkg/g; in Kazakhstanskaya 25 chlorophyll a - 0.225 mkg/g, chlorophyll b - 0.094 mkg/g, chlorophyll a + b - 0.499 mkg/g, carotenoid - 0.001 mkg/g; in Lr-line 341 Thatcer chlorophyll a - 0.192 mkg/g, chlorophyll b - 0.078 mkg/g, chlorophyll a + b - 0.270 mkg/g, carotenoids - 0,052 mkg/g, and in Alem chlorophyll a - 1.151 mkg/g, chlorophyll b - 0.061 mkg/g, chlorophyll a + b - 0.213 mkg/g, carotenoid was equal to 0.044 mkg/g, and the above-mentioned varieties showed a low level of 0.05-2% compared to the control variants. The analysis of all varieties demonstrated that the most high amount of chlorophyll was found in Alem variety that is 1.151 mkg/g. While the lowest level was shown in the Lr line 305 Thatcer varietyis, where chlorophyll a - 0.077 mkg/g, chlorophyll b - 0.025 mkg/g, chlorophyll a + b - 0.10 mkg/g, carotenoid - 0.027 mkg/g; in SR-36 variety, chlorophyll a - 0.081 mkg/g, chlorophyll b - 0.037 mkg/g, chlorophyll a + a - 0.01 mkg/g, carotenoid - 0.174 mkg/g; in Samgau - chlorophyll a - 0.125 mkg/g, chlorophyll b - 0.044 mkg/g, chlorophyll a + b - 0.170 mkg/g, chlorophyll a+b 0.041; in Kazakhstanskaya early crop - chlorophyll a - 0.127 mkg/g, chlorophyll b - 0.050 mkg/g, chlorophyll a + b 0.178 mkg/g, carotenoid was 0.038 mkg/g. The decrease up to 3-36 per cent can be observed in the comparison of the above-mentioned varieties with the control variants (table).

Among the varieties under study, the following ones have demonstrated nonresistance to the disease: Almaken, Kazakhstanskaya 15, Lutescens 92, Kazakhstan early crop, MOVIR 409, D969th Stemrrsn, and Saratovskaya 29. The concentration of chlorophyll in these varieties was in the range of 0.1-41% and significantly lower compared with its control varieties [6, 7]. A decrease in the number of chlorophyll in the plant leaf leads to a lower rate of photosynthesis. According to the literature, despite that the brown rust disease causes the decrease of chlorophyll, it does not lower the rate of photosynthesis [8-10]. Adult plant disease results in a rapid drop in the photosynthesis rate. These varieties have been damaged up to 40-70% in the area under spring crops during the ear stage.

Effect of brown rust wheat disease in summer wheat varieties on pigment composition (Case 2: I - inoculated, II - control)

I-variant						II-variant				
#	Name of varieties	Chl a	Chl b	Chl a+b	Carotenoid	#	Chl a	Chl b	Chl a+b	Carotenoid
1/1	Aray a 25	0,270± 0,0005	0,117± 0,0007	0,387± 0,0006	0,198± 0,0004	2/1	0,318± 0,0008	0,198± 0,0006	0,401± 0,0005	0,201± 0,0003
1/2	Almaken	0,157± 0,0007	0,066± 0,0006	0,224± 0,001	0,056± 0,0005	2/2	0,166± 0,0006	0,057± 0,0008	0,266± 0,0005	0,032± 0,0004
1/3	Kazakhstanskay	0,225± 0,0004	0,094± 0,0001	0,499± 0,0005	0,001± 0,0005	2/3	0,289± 0,0006	0,125± 0,0007	0,414± 0,0009	0,062± 0,0005
1/4	Kazakhstanskaya rarnespelaya	0,127± 0,0005	0,050± 0,0008	0,178± 0,0006	0,038± 0,0005	2/4	0,202± 0,0004	0,091± 0,0004	0,294± 0,0004	0,052± 0,0005
1/5	Alem	1,151± 0,0001	0,061± 0,0005	0,213± 0,0007	0,044± 0,0001	2/5	0,286± 0,0004	0,111± 0,0007	0,379± 0,0007	0,068± 0,0006
1/6	Kazakhstanskay 15	0,210± 0,0009	0,084± 0,0005	0,294± 0,0008	0,053± 0,0008	2/6	0,233± 0,0008	0,059± 0,0007	0,327± 0,0007	0,059± 0,0007
1/7	Kazakhstanskay 17	0,143± 0,0003	0,043± 0,0006	0,187± 0,0006	0,044± 0,0002	2/7	0,006± 0,0007	0,138± 0,0006	0,445± 0,0004	0,056± 0,0004
1/8	Lyutestsens 90	0,162± 0,0005	0,062± 0,0009	0,224± 0,0006	0,060± 0,0006	2/8	0,274± 0,0007	0,119± 0,0007	0,394± 0,0005	0,050± 0,0005
1/9	Lyutestsens 92	0,172± 0,0005	0,070± 0,0005	0,243± 0,0006	0,193± 0,0002	2/9	0,205± 0,0005	0,176± 0,0004	0,282± 0,0005	0,197± 0,0004
1/10	Raksanom	0,282± 0,0006	0,165± 0,0004	0,447± 0,0004	0,065± 0,0003	2/10	0,379± 0,0005	0,159± 0,0005	0,538± 0,0006	0,052± 0,0006
1/11	Samgau	0,125± 0,0004	0,044± 0,0006	0,170± 0,0005	0,041± 0,0005	2/11	0,266± 0,0005	0,109± 0,0006	0,375± 0,0004	0,052± 0,0007
1/12	Лг-линия 305 Thatcer	0,077± 0,0008	0,025± 0,0003	0,103± 0,0005	0,027± 0,0005	2/12	0,293± 0,0006	0,128± 0,0004	0,421± 0,0004	0,055± 0,0007
1/13	Лг-линия 349 Thatcer	0,270± 0,0007	0,069± 0,0002	0,240± 0,0003	0,053± 0,0007	2/13	0,298± 0,0005	0,103± 0,0007	0,345± 0,0004	0,089± 0,0005
1/14	Лг-линия 341 Thatcer	0,192± 0,0005	0,078± 0,0005	0,270± 0,0006	0,052± 0,0004	2/14	0,233± 0,0007	0,096± 0,0004	0,306± 0,0005	0,079± 0,0005
1/15	MOVIR 409	0,111± 0,0002	0,045± 0,0005	0,107± 0,0005	0,191± 0,0006	2/15	0,231± 0,0008	0,121± 0,0004	0,168± 0,0005	0,222± 0,0004
1/16	Д11705 th Stemrrsn	0,158± 0,0005	0,073± 0,0004	0,231± 0,0007	0,042± 0,0006	2/16	0,201± 0,0007	0,182± 0,0005	0,298± 0,0006	0,086± 0,0005
1/17	SR-36	0,081± 0,0006	0,037± 0,0006	0,011± 0,0008	0,174± 0,0005	2/17	0,189± 0,0005	0,102± 0,0005	0,322± 0,0005	0,183± 0,0004
1/18	Д939 th Stemrrsn	0,290± 0,0003	0,117± 0,0003	0,409± 0,0005	0,062± 0,0004	2/18	0,387± 0,0007	0,168± 0,0007	0,455± 0,0007	0,079± 0,0004
1/19	Д969 th Stemrrsn	0,170± 0,0008	0,068± 0,0004	0,239± 0,0007	0,386± 0,0007	2/19	0,268± 0,0007	0,101± 0,0007	0,299± 0,0001	0,045± 0,0007
1/20	Saratovskaya 29	0,143± 0,0002	0,058± 0,0005	0,202± 0,0004	0,041± 0,0004	2/20	0,201± 0,0006	0,125± 0,0005	0,301± 0,0005	0,098± 0,0006

REFERENCES

- [1] Parlevliet J.E. Components of resistance that reduce the rate of epidemic development // *Annu Rev. Phytopathology*. 1979. Vol. 17. P. 203-222.
- [2] Plotnikova L.Ya. Tsitofiziologicheskiye osnovy vzaimootnosheniy organizmov v patosisteme «Puccinia triticina Erikss. – vidy semeystva Poaceae Barnh»: Avtoreferat dis. ... doktora biologicheskikh nauk. M., 2009. 50 p.
- [3] Markelova T.S., Naryshkina Ye.A., Baukenova E.A., Ivanova O.V., Salmova M.F. Monitoring osobo opasnykh gribnykh i virusnykh bolezney pshenitsy v nizhnem Povolzh'ye // *Agro XXI* <http://www.agroxxi.ru/stati/monitoring>
- [4] Metodika gosudarstvennogo sortoispytaniya sel'skokhozyaystvennykh kul'tur. M., 1985. 215 p.
- [5] Koshkin Ye.I. Patofiziologiya sel'skokhozyaystvennykh kul'tur. M., 2015. 330 p.
- [6] Shapalov Sh.K., Tileubayeva Zh.S., Kurmanbayeva M.S., Ydyrys A.A., Khidirov R.K., Bosak V.N. Monitoring razvitiya listovoy rzhavchiny pshenitsy (*Puccinia recondita* f. sp. *tritici* Rob. ex Desm.) v usloviyakh yugo-vostoka Kazakhstana // *Izvestiya natsional'noy akademii nauk respubliki Kazakhstan*. 2015. N 6(312). P. 175-181.
- [7] Nazarova L.N., Zhohova T.P., T.M. Zashhita semennykh posevov ozimoy pshenicy ot bolezney v Central'nom regione RF // *Zashhita i karantin rastenij*. 2013. N 5. P. 54-56.
- [8] Shapovalova O.Ju. Monitoring populjatsii vzbuditelja buroj rzhavchiny pshenicy na Severnom Kavkaze // *Mikologiya i fitopatologiya*. 2002. Vol. 36, vyp. 5. P. 77.
- [9] Rzhavchiny na pshenice, rzhi, ovse, jachmene // *Biofajl: Nauchno-informacionnyj zhurnal*, <http://biofile.ru/bio/6334.html>.
- [10] Tyryshkin L.G., Zuev E.V., Kurbanova P.M., Kolesova M.A. Ustojchivost' k listovoj rzhavchine izvestnykh istochnikov rezistentnosti jarovoj mjagkoj pshenicy // *Zashhita rastenij i karantin*. 2008. 6. P. 39.

**Ш. К. Шапалов¹, С. Сырлыбекқызы², Н. И. Кальбекова¹,
М. Б. Юнусов¹, С. Е. Койбақова², Ж. М. Алтыбаев¹, С. Э. Авазов³**

¹Оңтүстік Қазақстан педагогикалық университеті, Шымкент, Қазақстан,

²Ш. Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар мен инжиниринг университеті,
Ақтау, Қазақстан,

³Ташкент мемлекеттік аграрлық университеті, Ташкент, Өзбекстан

ЖАЗҒЫ БИДАЙ СОРТТАРЫНЫҢ ФОТОСИНТЕЗДІК БЕЛСЕНДІЛІГІНЕ ҚОҢЫР ТАТПЕН ЗАЛАДАНУЫНЫҢ ӘСЕРІ

Аннотация. Қоңыр тат қоздырғышы (*Puccinia recondita* f. sp. *tritici* P. *tritici* Erikss.) – астық дақылдарын және *Triticum aestivum* L. жұмсақ бидайды зақымдайтын өте кең таралған, зиянды биотропты паразиттердің бірі болып табылады.

Төзімді сорттарды қалыптастырып өндіріске енгізу бидайды таттан қорғаудың ең тиімді шарасы ретінде қабылданған. Өсімдіктің індетке төзімділігі оның ұлпасында қоздырғышқа қажетті қорек элементтерінің болмауы, не болмаса физиологиялық белсенді заттардың болмауы, қожайын-өсімдік пен патогеннің зат алмасуымен сәйкес келмеуі, патогеннің өсімдік метаболизмінің токсинді өнімдерімен ауырлауы, және басқа да патогенге қолайсыз факторлардың болуына байланысты. Тақта жоғары сезімталдылық редакциясы патогенді енгізу барысында және өсімдіктерді көректенудің биотрофты типімен сипатталатын облигатты паразиттермен зақымдау барысында ерекше анық байқалады. Іріктеу жетістіктеріне қарамастан жазғы бидай сорттарының фотосинтездік белсенділігіне қоңыр таттың әсері әлі күнге дейін айтарлықтай анық емес.

Осы мәселеге қатысты мақалада қоңыр татпен зақымданған жазғы бидай сорттарының ұлпаларындағы хлорофилл мөлшерінің азаюы қарастырылған. Жүргізілген эксперимент нәтижесінде зақымданған Алмакен 15, Қазақстандық 15, Лютеценс 92, ерте пісетін Қазақстандық сорт, МОБИР 409, Саратов 29 сорттарындағы хлорофиллдің мөлшері бақылаудағы нұсқамен салыстырғанда 0,1 ден 41 % азайғаны байқалды.

Түйін сөздер: қоңыр тат, жаздық бидай, фотосинтез белсенділігі.

Ш. К. Шапалов¹, С. Сырлыбекқызы², Н. И. Калыбекова¹,
М. Б. Юнусов¹, С. Е. Койбакова², Ж. М. Алтыбаев¹, С. Э. Авазов³

¹Южно-Казахстанский педагогический университет, Шымкент, Казахстан,

²Каспийский государственный университет технологий и инжиниринга им. Ш. Есенова,
Актау, Казахстан,

³Ташкентский государственный аграрный университет, Ташкент, Узбекистан

ВЛИЯНИЕ ЗАБОЛЕВАНИИ БУРОВОЙ РЖАВЧИНЫ НА ФОТОСИНТЕТИЧЕСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ЯРОВЫХ ПШЕНИЦ

Аннотация. Возбудитель бурой ржавчины *Puccinia triticina* Erikss. –специализированный биотрофный паразит, являющий одним из наиболее распространенных и вредоносных заболеваний зерновых злаков и поражающий мягкую пшеницу *Triticum aestivum* L.

Среди мер защиты пшеницы от ржавчины наиболее эффективным признано создание и внедрение в производство устойчивых сортов. Устойчивость растения к болезни может быть связана с отсутствием в его тканях необходимых для возбудителя элементов питания или физиологически активных веществ, несоответствием обмена веществ растения-хозяина обмену веществ патогена, угнетением патогена токсичными продуктами метаболизма растения, другими неблагоприятными для патогена факторами. Реакция сверхчувствительности к ржавчине наиболее ярко проявляется при внедрении патогена и при заражении растений облигатными паразитами, которые характеризуются биотрофным типом питания. Несмотря на селекционные достижения, мало известно влияние бурой ржавчины на фотосинтетическую активность сортов яровой пшеницы.

В связи с данной проблемой в статье исследовано уменьшение содержания хлорофилла в тканях сортов яровой пшеницы, пораженного бурой ржавчиной. В результате проведенного эксперимента выявлено уменьшение хлорофилла от 0,1 до 41% у пораженных сортов Алмакен, Казахстанская 15, Лютесценс 92, Казахстанская раннеспелая, МОВИР 409, Саратовская 29 по сравнению с контрольным вариантом.

Ключевые слова: бурая ржавчина, яровая пшеница, фотосинтезная активность.

Information about authors:

Shapalov Sh. K. – PhD, senior teacher, Department of chemistry and biology, South Kazakhstan Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan;

Syrlybekkyzy S. – PhD, Associated Professor, Department «Chemical technology and ecology» Caspian State University of Technologies and Engineering named after Sh. Yessenov, Aktau, Kazakhstan;

Kalybekova N. I. – master, South Kazakhstan Pedagogical University, Shymkent, Kazakhstan;

Yunussov M. B. – president of South Kazakhstan pedagogical university, Shymkent, Kazakhstan;

Koibakova S. E. – PhD, student Department «Chemical technology and ecology» Caspian State University of Technologies and Engineering named after Sh. Yessenov, Aktau, Kazakhstan;

Avazov S. E. – PhD, Associated Professor, Department «Plant pathology and agrobiotechnology» Tashkent state agrarian university, Tashkent, Uzbekistan.